

Louis Althusser, *Μοντεσκιέ, Πολιτική και Ιστορία*,
 μτφ. Φώτης Σιατίτσας, επιμ. Άρης Στυλιανού,
 Πλέθρον, Αθήνα 2005, σ. 146

I

Όταν τον Ιούνιο του 1975 ο Λουί Αλτουσέρ εμφανιζόταν στην Αμιένη μπροστά σε μια επιτροπή καθηγητών του πανεπιστημίου της Πικαρντί (Picardie), προκειμένου να υποστηρίξει μια σειρά φιλοσοφικών κειμένων που είχε υποβάλει, ανάμεσα στα οποία και το δοκίμιο *Montesquieu, la politique et l'histoire* –δοκίμιο που είχε ήδη δει το φως της δημοσιότητας από το 1959– αισθάνθηκε την ανάγκη να υπενθυμίσει ότι από τα τέλη της δεκαετίας του 1940 σχεδίαζε την εκπόνηση μιας μελέτης με θέμα «Πολιτική και φιλοσοφία στη Γαλλία του 18ου αιώνα». Όπως εξομολογήθηκε μάλιστα στο ακροατήριό του, «κατά βάθος, καθώς μαρτυρά και το δοκίμιό μου για τον Μοντεσκιέ, ουδέποτε εγκατέλειψα αυτό το σχέδιο»¹.

Ας μη σπεύσουμε να αποδώσουμε σε ακαδημαϊσμό το ενδιαφέρον του Αλτουσέρ για μια τέτοια μελέτη. Δεν είναι η σχολαστική ανάγκη εκπόνησης μιας στενά ακαδημαϊκής διατριβής αυτή που τον ώθησε να σχοληθεί με το έργο στοχαστών όπως ο Μακιαβέλι, ο Σπινόζα, ο Μοντεσκιέ ή ο Ρουσσώ. Με τον δικό του τρόπο, θα προχωρήσει στην πολιτικά σημαντική υπόμνηση ότι η «αφ' υψηλού» αντιμετώπιση της λεγόμενης αστικής πολιτικής και φιλοσοφικής σκέψης δεν

αποτελεί ένδειξη συνέπειας απέναντι στη μαρξιστική θεωρητική παράδοση:

Ήμουν ήδη κομμουνιστής και, όντας κομμουνιστής, επιδίωκα να γίνω επίσης μαρξιστής, δηλαδή προσπάθησα, όπως μπορούσα, να κατανοήσω αυτό που ο μαρξισμός θέλει να πει.

Αρχικά, ξεκίνησα να εφαρμόζω στους συγγραφείς του 18ου αιώνα αυτή τη θεωρητική παράκαμψη που μου φαινονταν «εκ των ων ουκ άνευ» όχι μόνο για την κατανόηση μιας φιλοσοφίας, αλλά και για την υπαρκτή της. Καθότι μια φιλοσοφία δεν έρχεται στον κόσμο όπως η Αθηνά στην κοινωνία των θεών και των ανθρώπων. Δεν υπάρχει παρά μόνο διαμέσου της θέσης που κατέχει, και δεν κατέχει αυτή τη θέση παρά μόνο χάρη στην κατακτήσή της στο πεδίο ενός κόσμου που είναι ήδη κατειλημμένο. Δεν υπάρχει, λοιπόν, παρά μόνο μέσα από τη συγκρουσιακή διαφορά της [προς τις άλλες φιλοσοφίες], και αυτή τη διαφορά δεν μπορεί να την κατακτήσει και να την επιβάλει παρά διαμέσου της παράκαμψης μιας συνεχούς εργασίας πάνω στις άλλες υπάρχουσες [φιλοσοφικές] θέσεις. Αυτή η παράκαμψη είναι η μορφή της συγκρούσεως που αποτελεί το συστατικό στοιχείο κάθε φιλοσοφίας που μετέχει στη μάχη – σε αυτό το «Kampfplatz» (Καντ), που είναι η φιλοσοφία. Διότι αν η φιλοσοφία των φιλοσόφων είναι διαρκής πόλεμος (που ο Καντ ήθελε να σβήσει με τη διαρκή ειρήνη της δικής του φιλοσοφίας), ουδεμία φιλοσοφία κρίνεται σε

σχέση θεωρητικής ισχύος, παρά μόνο διαμέσου της οριοθέτησής της από τους αντιπάλους της, επενδύοντας πάνω στις θέσεις που έπρεπε να κατέχουν οι αντιπάλοι της, προκειμένου να διασφαλίζουν την εξουσία τους. [...] Αν η φιλοσοφία είναι, σε τελική ανάλυση, πάλη των τάξεων στο πεδίο της θεωρίας, όπως υποστήριξα αργότερα, αυτή η πάλη παίρνει μορφή αρμόζουσα στη φιλοσοφία, δηλαδή αυτή της οριοθέτησης, της παράκαμψης και της εργασίας πάνω στη διαφορά.²

Αυτό είναι, λοιπόν, το *θεωρητικό* πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούμε να προσεγγίσουμε τη φιλοσοφική δοκιμή του Αλτουσέρ πάνω στο έργο και το στοχασμό ενός από τους πιο γνωστούς εκπροσώπους του γαλλικού Διαφωτισμού, του Μοντεσκιέ. Σε αυτό το πεδίο μάχης που είναι η φιλοσοφία, η πάλη των τάξεων προσλαμβάνει, βεβαίως, τον δικό της διαμεσολαβημένο και ιδιότυπο χαρακτήρα. Από την πλευρά του, ο θεωρητικός, εκείνος τουλάχιστον που δεν γεννήθηκε, αλλά γίνεται ή, ορθότερα, *επιδιώκει να γίνει* μαρξιστής, όπως ο Αλτουσέρ της δεκαετίας του 1950, δεν έχει παρά να κατανοήσει και να προβάλει με άμεσο και μάχιμο τρόπο, το γίνεσθαι αυτής της πάλης που διεξάγεται ανάμεσα στα φιλοσοφικά ρεύματα και τους εκπροσώπους τους.

II

Στον σύντομο πρόλογο του *Μοντεσκιέ, Πολιτική και Ιστορία*, ο Αλτουσέρ σπείνει να μας καταστήσει εξαρχής κοινωνούς της πρόθεσής του να δώσει «κάποια ζωντάνια σε αυτό το πρόσωπο που βλέπουμε αποτυπωμένο στ' αγάλματα» (σ. 11). Δεν αναφέρεται κυρίως στην εσωτερική, την ιδιωτική ζωή του άρχοντα της Λα Μπρεντ (La Brède), όπως χαρακτηριστικά αποκαλεί τον γνωστό μας Μοντεσκιέ, όσο στη ζωή του ως

στοχαστή, παθιασμένου για το δίκαιο και την πολιτική. Ο Μοντεσκιέ του Αλτουσέρ –σε αντίθεση προς την ψευδή εικόνα ενός αποστασιοποιημένου, ψυχρού παρατηρητή της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας, που συνέθεσε γι' αυτόν μια μετριопαθή και «εν πολλοίς» θετικιστική παράδοση– υπήρξε άνθρωπος που, με τη χαρά εκείνου που ανακαλύπτει νέους κόσμους, πήρε θέση «γεμάτη πάθος» στους πολιτικούς αγώνες της εποχής του.

Το πρώτο κεφάλαιο του αλτουσεριανού δοκιμίου έχει τον χαρακτηριστικό τίτλο «Μια επανάσταση στη μέθοδο». Χωρίς αμφιβολία, ο Αλτουσέρ αναγνωρίζει στο έργο του Μοντεσκιέ τον πρωτοπόρο διανοητή, που, όπως επισημαίνει, «υπερασπίζεται την πιο βαθιά του πεποίθηση: μια επιστήμη του πολιτικού δεν μπορεί να θεμελιωθεί παρά μόνο στο δικό της αντικείμενο, στη ριζική αυτονομία του πολιτικού ως τέτοιου» (σ. 23). Πέρα από οποιοδήποτε τακτικές υποχωρήσεις, ο συγγραφέας του *Περί του Πνεύματος των Νόμων* παραμένει σταθερός στην επιδίωξή του να θεμελιώσει την επιστήμη της πολιτικής στο στέρεο έδαφος των γεγονότων και των νόμων, νόμων που είναι σε θέση να συναγάγει από τη μελέτη των *πραγμάτων* και μόνον. Καμιά θεολογία, καμιά μεταφυσική δεν έχουν θέση στη μεθοδολογία του.

Από την άλλη πλευρά, και σε μια εποχή που η θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου προσλαμβάνει ολοένα και μεγαλύτερη σημασία ως έλλογη απάντηση στο ερώτημα «ποια είναι η απαρχή της κοινωνίας», ο Μοντεσκιέ εμφανίζεται ιδιαίτερα επιφυλακτικός απέναντί της. Η μεθοδολογική σύλληψη της κοινωνίας ως απόρροιας σύμβασης ανάμεσα σε φύσει ίσα μεταξύ τους άτομα, δεν είναι αυτή του Μοντεσκιέ. Η αναγωγή στο σημείο μηδέν, προκειμένου να με-

ληθηθεί και, προφανώς, να ανασυγκροτηθεί η πολιτική κοινωνία απωθεί τον *αριστοκρατή* Μοντεσκιέ. Το ίδιο το ερώτημα για την απαρχή της κοινωνίας κατ' αυτόν στερείται νοήματος. Ο άνθρωπος, φορέας μιας *φυσικής κοινωνικότητας*, γεννιέται σε κοινωνία, και με αυτή την έννοια η κοινωνία, όπως και η αριστοτελική πόλη, το όλο, προϋπάρχει του ατόμου, δηλαδή του μέρους. Με συνοπτικό τρόπο, ο Αλτουσέρ κωδικοποιεί τη θέση του Μοντεσκιέ: «Όλα βρίσκονται εδώ. Καταδίκη του προβλήματος της προέλευσης ως παραλόγου. Η κοινωνία προηγείται πάντοτε του εαυτού της.[...]. Κανένα σύμβολο. Για να εξηγήσουμε την κοινωνία αρκεί ένας άνθρωπος και ο γιος του» (σ. 32).

Ο Αλτουσέρ επιδοκιμάζει την απόρριψη εκ μέρους του Μοντεσκιέ της *ιδεαλιστικής* μεθόδου πρόσληψης της κοινωνίας, που εκφράζεται με τη θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου. Δεν αρκείται, όμως, σε αυτή την επιδοκιμασία. Προχωρεί στην ανάλυση της *ταξικής* οπτικής του θεωρητικού της πολιτικής Μοντεσκιέ. Ποιοι κοινωνικοί λόγοι υπαγορεύουν, άραγε, αναρωτιέται ο Αλτουσέρ, την απόρριψη της θεωρίας και της μεθόδου του κοινωνικού συμβολαίου από τον άρχοντα της Λα Μπρεντ:

Η θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου ανατρέπει εν γένει τις *ιδιάζουσες στη φεουδαρχική τάξη πεποιθήσεις*. [ανατρέπει] την πίστη στη «φυσική» ανισότητα των ανθρώπων, στην αναγκαιότητα των τάξεων και των καταστάσεων. Αντικαθιστά με το σύμβολο μεταξύ *ίσων*, μέσω ενός έργου της ανθρώπινης τέχνης, ό,τι οι θεωρητικοί του φεουδαρχικού κόσμου απέδιδαν στη «φύση» και στη *φυσική κοινωνικότητα* του ανθρώπου. (σ. 29)

Είναι από αυτή την οπτική γωνία που θα προχωρήσει ο Αλτουσέρ στην κριτική της ιδεολογίας του Μοντεσκιέ και στο επό-

μενο κεφάλαιο της μελέτης του, κεφάλαιο που έχει τον τίτλο «Μια νέα θεωρία για το νόμο». Κρατώντας μακράν του πεδίου της πολιτικής επιστήμης τη θεολογική εκδοχή του νόμου, τον *νόμο-εντολή*, απέναντι στον οποίο ο πιστός όφειλε να υποτάσσεται, ο Μοντεσκιέ, υποστηρίζει με ικανοποίηση ο Αλτουσέρ, εισηγείται, προφανώς κάτω και από την επιρροή της νεογώνας επιστήμης της φυσικής, την εκδοχή του *νόμου-σχέσης*.

Δεν σταματά όμως εδώ ο συγγραφέας του Πνεύματος των Νόμων. Επιχειρεί ένα ακόμη κρίσιμο βήμα: αν όλα τα όντα του σύμπαντος, ακόμη και ο Θεός, διέπονται από νόμους-σχέσεις, ο άνθρωπος διακρίνεται, αυτός μόνος, από την *ελευθερία* του *σφάλλιν*. Με αυτή την έννοια οι θετικοί νόμοι, αυτοί δηλαδή που θέτουν οι ίδιοι οι άνθρωποι, προκειμένου να ρυθμίζουν τις σχέσεις τους, είναι ενδεχόμενο να συνιστούν σφάλμα, παραβίαση δηλαδή αυτής καθαντής της φύσης των πραγμάτων. Σε μια τέτοια περίπτωση, το δέον, ως *επιβληόμενη διόρθωση*, έρχεται να αντιπαρατεθεί προς το *ον*, προς το υπάρχον. Ο *τόπος* αυτού του δέοντος, μια νέα, μη θεολογική πλέον, εκδοχή του νόμου-εντολής, δεν είναι άλλος από αυτόν της φύσης. Η φύση, όπως πιο πριν ο Θεός, είναι αυτή που έρχεται τώρα να υπαγορεύσει τους νόμους-εντολές και να λειτουργήσει ρυθμιστικά, δηλαδή ως γνώμονας μεταρρύθμισης απέναντι στο εκάστοτε σύστημα των θετικών νόμων.

Ο Αλτουσέρ δεν θα καθυστερήσει να βγάλει το πολιτικό συμπέρασμά του με βάση αυτή την υποχώρηση του Μοντεσκιέ από την υποστήριξη και αξιοποίηση του επιστημονικού νόμου, του νόμου-σχέσης, σε έναν νέο κόσμο νόμων-εντολών, που αυτή τη φορά εμφανίζονται να υπαγορεύονται από τη φύση, συγκροτώντας το δικό της δίκαιο:

Τούτη τη φορά έχουμε οπισθοχωρήσει για τα καλά. Οι νόμοι αυτοί [δηλαδή οι φυσικοί νόμοι] είναι εντολές. Πρόκειται για νόμους ενάντια στη λήθη, για νόμους υπενθύμισης που επανατοποθετούν τον άνθρωπο στη μνήμη του, δηλαδή στο καθήκον του, τον επαναφέρουν στο σκοπό που πρέπει να ακολουθήσει, εκών άκων, αν θέλει να εκπληρώσει το πεπρωμένο του ως άνθρωπος. [...] Ανθρώπινη φύση, ανθρώπινη κατάσταση: βρισκόμαστε λοιπόν ξανά ριγμένοι σε έναν κόσμο από τον οποίο νομίζαμε ότι είχαμε ξεφύγει. Σε έναν κόσμο με αξίες στερεωμένες στους ουρανούς, για να στρέφεται πλέον το βλέμμα των ανθρώπων.

Εδώ ο Μοντεσκιέ προσχωρεί με σύνεση στην πιο πεξή παράδοση. Υπάρχουν αιώνιες αξίες. [...] (σ. 47-48)

Ο Μοντεσκιέ, ο αριστοκράτης Μοντεσκιέ, είχε ανάγκη, θα μας πει ο Αλτουσέρ, ένα καταφύγιο. «Οι αιώνιοι νόμοι του Μοντεσκιέ, εφόσον προϋπάρχουν κάθε ανθρώπινου νόμου, συνιστούν λοιπόν το καταφύγιο όπου θα προφυλαχτεί από τον αντίπαλό του» (σ. 50). Καταφύγιο απέναντι σε ποιους και γιατί; Καταφύγιο απέναντι στους θεωρητικούς του κοινωνικού συμβολαίου και τις νεωτερικές κοινωνικές δυνάμεις που εκείνοι, σε τελική ανάλυση, εκπροσωπούν. Η κοινωνική και η πολιτειακή τάξη πραγμάτων δεν είναι, δεν πρέπει να είναι τεχνητό δημιούργημα μιας σύμπτωσης βουλήσεων ανάμεσα, σε άτομα. Η ίδια η φύση υπαγορεύει, έχει ήδη υπαγορεύσει το δέον, με βάση ιεραρχημένες και όχι εξισωτικές σχέσεις, με σχέσεις που σε αδρές γραμμές συνθέτουν τον απειλούμενο με κατάρρευση φεουδαρχικό κόσμο. Αρκεί να ακούσουμε τη φωνή της. Ο Μοντεσκιέ, εκπρόσωπος αυτού του κόσμου της παράδοσης, αφουγκράζεται τους νόμους-εντολές που υπαγορεύει η φύση, συνειδητοποιεί τον κίνδυνο και επιχειρεί να προλάβει τον αντίπαλο, να αποκρού-

σει τις νεωτερικές θεωρίες που απειλούν να συντρίψουν το παλαιό καθεστώς.

Στο τρίτο κεφάλαιο με τίτλο «Η διαλεκτική της ιστορίας», το φιλοσοφικό δοκίμιο του Αλτουσέρ αντιμετωπίζει τον συγγραφέα του *De l' Esprit des Lois* ως έναν φιλόσοφο που διαφοροποιείται ριζικά τόσο από μια γραμμική θεωρία της προόδου όσο και από μια τελεολογική θεώρηση της Ιστορίας.

Εξάλλου, ο νετετριμνισμός του Μοντεσκιέ δεν είναι ταυτόσημος του φαναλισμού, της μοιρολατρίας. Ίσως γι' αυτό και το τέλος της παραδοσιακής κοινωνίας των αριστοκρατών δεν είναι γι' αυτόν προδιαγεγραμμένο. Αρκεί, βεβαίως, να υπάρξουν οι δέουσες προσαρμογές στις απαιτήσεις των καιρών. Αλλαγές στους νόμους, κυρίως, δεδομένου ότι οι αλλαγές των ηθών αποδεικνύονται, όπως διδάσκει η ιστορική εμπειρία, συχνά επώδυνες, αν όχι ολέθριες για ένα κοινωνικό καθεστώς.

Όπως μας θυμίζει ο Αλτουσέρ, τα πολιτεύματα, κατά Μοντεσκιέ, συγκροτούνται, αλλά και μελετώνται, με βάση τη φύση και την αρχή τους. Η φύση του πολιτεύματος δεν είναι άλλη από τη δομή του, την ίδια στιγμή που η αρχή αποτελεί την κινούσα αιτία του πολιτεύματος, εκείνο το ιδιαίτερο πάθος, που προσδίδει στο πολίτευμα τη ζωντάνια του και, σε κάθε περίπτωση, τη δυναμική του. Η αρετή, αυτή η λατρεία και μέχρι θανάτου αφοσίωση στην κοινότητα, αρχή της δημοκρατίας, η τιμή αρχή της μοναρχίας, ο φόβος αρχή του καθ' όλα μισητού στον Μοντεσκιέ δεσποτισμού, συνιστούν τις κινητήριες δυνάμεις, αλλά και τις δυνάμεις συνοχής των πολιτευμάτων. Φύση και αρχή του πολιτεύματος, υποστηρίζει ο Αλτουσέρ, αποτελούν για τον Μοντεσκιέ ολόκληρα με προσδιοριστικό, σε τελική ανάλυση, τον ρόλο της αρχής σε σχέση προς εκεί-

νο της φύσης. Ο αλτουσεριανός λόγος δεν παραλείπει, μάλιστα, να εντοπίσει στο σημείο αυτό μια θέση-προπομπό εκείνης που θα υποστηρίξει τον επόμενο αιώνα ο Μαρξ όσον αφορά τη σχέση οικονομίας και πολιτικής, αλλά και να επισημάνει τη γοητεία που άσκησε στη σκέψη του Χέγκελ ο τρόπος με τον οποίο χειρίστηκε φιλοσοφικά ο Μοντεσκιέ την κατηγορία της ολότητας.

Στην κριτική των τριών πολιτευμάτων κατά Μοντεσκιέ, της δημοκρατίας, της μοναρχίας και εκείνης της καταχρηστικής μορφής του πολιτεύματος, του δεσποτισμού, είναι αφιερωμένο το τέταρτο κεφάλαιο της αλτουσεριανής συγγραφής. Δεν απαιτείται ιδιαίτερη προσπάθεια από τον συγγραφέα προκειμένου να καταλήξει στην ανάγκη εστίασης του ενδιαφέροντός του στη μελέτη του μοναρχικού πολιτεύματος, μελέτη που θα προχωρήσει με αναλυτική οξύτητα στο πλαίσιο του επόμενου, του πέμπτου κεφαλαίου του δοκιμίου, του αφιερωμένου στον μύθο της *διάκρισης των εξουσιών*. Λόγοι μεθοδολογικοί, αλλά και περιεχομένου, εκτιμώ ότι επιβάλλουν την αντιμετώπιση των δύο αυτών κεφαλαίων ως αρραγούς θεματικής ενότητας.

Σύμφωνα με τον Αλτουσέρ, ο θεωρητικός λόγος του Μοντεσκιέ δεν είναι αυτός των γάλλων επαναστατών. Ο όποιος δημοκρατισμός του δεν έχει την παραμικρή σχέση με τον δικό τους: «Όταν συγκρίνουμε τη Δημοκρατία του Μοντεσκιέ με τη Δημοκρατία του Ρουσσώ και την αρετή της μιας με την αρετή της άλλης, πρέπει να θυμόμαστε ότι η πρώτη είναι του παρελθόντος ενώ η δεύτερη του μέλλοντος· η δεύτερη είναι μια Δημοκρατία του λαού, η πρώτη μια *Δημοκρατία των προκρίτων*» (σ. 79). Αλλά και ο όποιος φιλελευθερισμός του, αυτή η συνηγορία υπέρ της *πολιτικής ελευθερίας*, απόρ-

ροια του θανατασμού του για το βρετανικό πολίτευμα, καθώς και της βαθύτερης και με κάθε ευκαιρία δηλούμενης απέχθειάς του προς τον δεσποτισμό, δεν πρέπει να συγχέεται με μια ριζοσπαστική διακήρυξη υπέρ του δόγματος της λαϊκής κυριαρχίας:

Καταγγέλλοντας το «δεσποτισμό», ο Μοντεσκιέ δεν υποστηρίζει έναντι της πολιτικής του απολυταρχισμού την ελευθερία εν γένει, αλλά μάλλον τις επιμέρους ελευθερίες της φεουδαρχικής τάξης, την προσωπική της ασφάλεια, τις προϋποθέσεις διαβίωσής της και την αξίωσή της να αποκτήσει εκ νέου, στα νέα όργανα εξουσίας, τη θέση που της στέργει η ιστορία. (σ. 107)

Ιδεολογικός εκπρόσωπος της φεουδαρχικής τάξης πραγμάτων, λοιπόν, ο Μοντεσκιέ; Και τότε πώς να εξηγήσουμε την περίοπτη θέση που επιφύλαξε στο *Πνεύμα των Νόμων* του στη βρετανική συνταγματική μοναρχία, σε ένα πολιτειακό καθεστώς, το μόνο, όπως υποστηρίζει ο ίδιος, που θέτει ως σκοπό του την πολιτική ελευθερία, και το οποίο απηχεί τις κατακτήσεις της *Ενδοξης Επανάστασης* και των φιλελεύθερων ιδεολογικών και πολιτικών εκπροσώπων της;

Η αποκρυπτογράφηση του μύθου της λεγόμενης «διάκρισης των εξουσιών», μια αποκρυπτογράφηση που εδραίωσε στη σχετική βιβλιογραφία, σύμφωνα και με τον Αλτουσέρ, ο Charles Eisenmann, υιοθετείται και αξιοποιείται από τον συγγραφέα του δοκιμίου, προκειμένου να δώσει τη δική του οριστική απάντηση όσον αφορά την ιδεολογική τοποθέτηση του Μοντεσκιέ και την αντίστοιχη ταυτότητα του έργου του.

Αν όπως έδειξε ο Eisenmann, ο αμοιβαίος έλεγχος και η διασταύρωση των εξουσιών, και όχι ο τυπικός και ανιστηρός διαχωρισμός εξουσίας από εξουσία, αποτελούν τα στοιχεία που εκθειάζει ο Μοντεσκιέ στη

βρετανική μοναρχία, καθότι έτσι και μόνον έτσι αποφεύγεται η κατάχρηση εξουσίας, τα στοιχεία αυτά, διατείνεται ο Αλτουσέρ, ασφαλώς όχι τυχαία, συμβάλλουν ταυτόχρονα με τον αποτελεσματικότερο τρόπο στη διασφάλιση της θέσης των ευγενών ως τάξης στο συγκεκριμένο κοινωνικό και πολιτικό καθεστώς. Ο *αρχιτεκτονικός* σχεδιασμός του βρετανικού συντάγματος, υποστηρίζει ο Αλτουσέρ, ωφελεί από κάθε άποψη την αριστοκρατία, γεγονός που κάθε άλλο παρά διέλαθε της προσοχής του Μοντεσκιέ. Ανάμεσα στα τρία *κέντρα ισχύος*, στον βασιλιά, στους ευγενείς και στον «λαό», οι ευγενείς είναι αυτοί που διασφαλίζουν από κάθε άποψη την οργάνική τους θέση στο σύστημα εξουσιών:

Εάν αναλογιστούμε, όχι πλέον τις δυνάμεις που επικαλείται ο Μοντεσκιέ στο συνδυασμό του, αλλά τις υπάρχουσες πραγματικές δυνάμεις της εποχής του, οφείλουμε να διαπιστώσουμε ότι «η τάξη των ευγενών κερδίζει υπέρ του σχεδίου της δύο σημαντικά πλεονεκτήματα»: αφενός, μετατρέπεται ευθέως, ως τάξη, σε αναγνωρισμένη πολιτική δύναμη της Άνω Βουλής, και αφετέρου γίνεται (τόσο μέσω της ρήτρας που στερεί από τη βασιλική εξουσία το δικαίωμα να δικάζει, όσο και μέσω της άλλης ρήτρας που αναθέτει αυτή την εξουσία στην Άνω Βουλή, όταν κατηγορούνται ευγενείς) μια τάξη της οποίας το προσωπικό μέλλον, η κοινωνική θέση, τα προνόμια και οι διακρίσεις είναι εξασφαλισμένες «ενάντια στις ενέργειες του βασιλιά και του λαού. [...] Δε θα μπορούσε κανείς να εξασφαλίσει με καλύτερο τρόπο τις συνθήκες διαιώνισης μιας παρακαμάζουσας τάξης, που έβλεπε την ιστορία να της αποσπά και να της αμφισβητεί τα παλαιά της προνόμια». (σ. 107)

Ιδού λοιπόν η πολιτική επιλογή του Μοντεσκιέ, ιδού η ιδεολογική ταυτότητά του, όπως την αναλύει και την αποτυπώνει ο Λουί Αλτουσέρ στο σχετικό δοκίμιο του.

Στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο δεν μένει παρά να ανακεφαλαιώσει τα πορίσματα της περιπλάνησής του στον κόσμο του άρχοντα της Λα Μπρεντ, τονίζοντας για μια ακόμη φορά ότι ο «μοναδικός στόχος που είχε ο Μοντεσκιέ ήταν να αποκαταστήσει τα ξεπερασμένα δικαιώματα μιας απειλούμενης τάξης ευγενών». (σ. 142)

III

Θα ήταν εύκολο να κατηγορήσει κανείς τον μαρξιστή θεωρητικό για *αναγωγισμό*, πολύ δυσκολότερο είναι ωστόσο να αγνοήσει ή να υποτιμήσει, έστω, ο αναγνώστης τη διεισδυτικότητα της ανάλυσής του και, κυρίως, το πάθος του για την πολιτική και τη φιλοσοφία, ένα πάθος που ο ίδιος αναγνωρίζει στο πνεύμα και στο έργο του Μοντεσκιέ.

Ας το παραδεχθούμε: αυτός ο κομμουνιστής που «επιδίωκε να γίνει μαρξιστής», αυτός που πάσχιζε «να κατανοήσει αυτό που ο μαρξισμός *θέλει να πει*», και μάλιστα σε μια εποχή που, όπως και στη δική μας, άλλοι –ακόμη και «μαθητές» του– εμφανίζονται *αυτάρεσκα* σαν ιδιοκτήτες της «αλήθειας του μαρξισμού», ο Λουί Αλτουσέρ, κατορθώνει, και με αυτή την αφορμή, να μας θυμίσει ότι ο μαρξισμός δεν μπορεί να έχει μέλλον, αν δεν αντιμετωπίσει μαχητικά και, εντέλει, *διαλεκτικά* το παρελθόν της κλασικής φιλοσοφικής σκέψης.

Ολοκληρώνοντας, οφείλουμε να εκφράσουμε ειλικρινείς ευχαριστίες στις εκδόσεις Πλέθρον, στον μεταφραστή Φώτη Σιατίτσα και στον επιμελητή της έκδοσης Άρη Στυλιανού, που σε καιρούς χαλεπούς ανταποκρίθηκαν με επάρκεια στις απαιτήσεις του εγχειρήματος που ανέλαβαν, παρέχοντάς μας, πέραν από τη δυνατότητα συνάντησης

με τον φιλοσοφικό στοχασμό του Άλτου-σέρ, και εκείνη της αισθητικής απόλαυσης που μας προσφέρει η λογοτεχνική απόδοση διατυπώσεων, όπως αυτές που καταγράφονται με τη μορφή συμπεράσματος στις τελευταίες γραμμές του δοκιμίου *Μοντεσκιέ, Πολιτική και Ιστορία*:

Κι αν θα 'πρεπε να κλείσω επιστρέφοντας στις πρώτες μου λέξεις, θα έλεγα πως αυτός ο άνθρωπος, που ξεκίνησε μόνος του κι ανακάλυψε τις νέες ηττίους της ιστορίας, δεν είχε παρά ένα πράγμα στο μυαλό του: να επιστρέψει στο σπίτι του. Η γη που κατέκτησε, που χαιρετά στην τελευταία του σελίδα, δεν ήταν παρά η γη της επιστροφής, και ας έκανα πως το ξεχάσα. Τόσος δρόμος για να γυρίσει σπίτι του. Στις γερασμένες ιδέες,

μετά από τόσες καινοτόμες ιδέες. Στο παρελθόν, μετά από τόσο μέλλον. Ως εάν αυτός ο ταξιδιώτης, που ξεκίνησε μια μέρα για τόσο μακριά και έμεινε για χρόνια στο άγνωστο, να πίστεψε, με το που γύρισε πίσω, ότι ο χρόνος είχε παγώσει.

Έχοντας ωστόσο ανοίξει δρόμους.

Αλέξανδρος Α. Χρύσης

Σημειώσεις

1. Louis Althusser, «Soutenance d' Amiens», σ. 141. Όπως περιλαμβάνεται στο Althusser, *Positions*, Editions Sociales, Paris 1976, σ. 139-185.

2. Ο.π., σ. 141-142.